

**EDÍCIA *FILOZOFICKÉ ODKAZY* (1973 – 1990):
JEJ CHARAKTER, REALIZÁCIA A VÝZNAM**

MILAN ZIGO, Katedra filozofie FF UCM, Trnava

ZIGO, M.: The Series *Philosophical Legacy* (1973 – 1990): Its Character, Implementation and Significance
FILOZOFIA 64, 2009, No 10, p. 984

The paper offers a description of the second project (after the publication of 10 volumes of *Philosophical Anthology* 1965 – 1977) of the translations of the books of influential philosophers into Slovak. The project has been carried out in the time of strict political normalization and neodogmatism. In spite of the political conditions the editors managed to publish 20 volumes of classical philosophy, 10 volumes of the Western philosophy of that time and 16 volumes of Marxist philosophy. The impact of the project was far-reaching. First of all, it offered a support to Slovak philosophy, which at that time was on its progressive way to the status of an academic discipline.

Keywords: The Series *Philosophica legacy* – Translation of philosophical books into Slovak – Progressive development of Slovak philosophy

Úvod. Táto štúdiá nadväzuje na našu stať o *Antológii z diel filozofov*, rovnako ako na *Antológiu* nadväzovalo vydávanie edície *Filozofické odkazy* (ďalej *FO*). Toto spojenie už pri projektovaní *Antológie* predpokladal jej iniciátor a hlavný redaktor I. Hrušovský. V *Antológii* síce videl významný spoločensko-kultúrny počin, no uvedomoval si, že jej prvoradou úlohou je výberom (úryvkami) z reprezentačných textov urýchlene preklenúť krajný nedostatok slovenských prekladov diel z dejín európskej filozofie.¹ Považoval za samozrejmé, že po splnení tejto úlohy sa prejde k systematickému vydávaniu ucelených filozofických diel z dávnejšej i bezprostrednej minulosti a prítomnosti.² Zároveň počítal s tým, že vydávanie *Antológie* preverí odbornú erudíciu a pripravenosť slovenských filozofov a prekladateľov i vydavateľské možnosti takéhoto počínu.

Hoci sa I. Hrušovský na vydávaní *FO* z rozličných, najmä zdravotných dôvodov už osobne nepodieľal, svojimi požiadavkami a nárokmi formulovanými v súvislosti s *Antológiou* nepriamo na edíciu *FO* stále „dozeral“.

1.1 Príprava a počiatok vydávania *Filozofických odkazov*. Spomenutá Hrušovského idea nadväznosti sa stala aktuálnou v čase, keď sa vydávanie *Antológie* blížilo ku koncu. Žiaľ, v sociálno-politickom zmysle sa toto obdobie ostro odlišovalo od čias „od-

¹ Túto situáciu bližšie načrtávame v štúdiu ([6], 865).

² Túto myšlienku síce Hrušovský neformuloval expressis verbis písomne, ale je ňou predchnutý celý *Predhovor* k *Antológii* (pozri [1]) a v neskoršom *Doslove* k nej je priamo použitý výraz „filozofický odkaz“, ktorý sa stal logom tohto podujatia.

mäku“, v ktorom sa formovali počiatky *Antológie*. Teraz bolestivo i hrozivo doznievali prvé normalizačné postihy a začali sa uplatňovať príslušné opatrenia. Protikladnosť začiatku vydávania *Antológie* a vydávania *FO* možno stručne vyjadriť takto: Ak sa *Antológia* rodila v ovzduší politického a ideologického otepľovania, *FO* vznikali priamo v opačnej spoločenskej klíme. Napriek tomu myšlienka pokračovania v duchu *Antológie* v mysliach tých, čo na nej participovali, žila a túžila sa naplniť. Pokúšali sa o zdanlivo nemožné. Nemienime tu špekulovať nad tým, ako sa mohlo stať, že projekt edície *FO* v tomto období politické orgány schválili. Dôležité je to, že sa tak stalo.

Katalyzátorom rozhodnutia o začatí vydávania *FO* boli problémy filozofickej redakcie Pravdy, ktoré vznikli po vydaní ôsmeho zväzku *Antológie* v r. 1972. Na jednej z neformálnych diskusií o problémoch *Antológie* a o vydávaní filozofickej literatúry vôbec prítomných filozofov na tieto skutočnosti upozornil vtedajší vedúci filozofickej redakcie Ladislav Holata. Jej výsledkom bol dokument *Koncepcia edície Filozofické odkazy*, datovaný rokom 1973 a v tom istom roku schválený aj príslušnými politickými orgánmi. Nasledujúcich sedemnásť rokov slúžil ako štatút tejto takmer päťdesiatzväzkovej edície. Keďže viaceré jeho detaily budeme spomínať v konkrétnych súvislostiach, zmienime sa tu iba o ideovom zdôvodnení projektu a o niekoľkých dokresľujúcich faktoch.

V úvodnej časti dokumentu sa stretávame so stručným politicko-ideologickým zdôvodnením potreby a poslania navrhovanej edície. Keďže bol napísaný pre stranické orgány, nemohol byť formulovaný inak ako v dobovom duchu a jazyku. Už v prvých riadkoch, pochopiteľne, nechýba vtedy obľúbená (našťastie dvojznačná) zaklínacia formulka: „Lenin neraz zdôrazňoval, že marxizmus je dedičom všetkých pozitívnych hodnôt a tradícií ľudského myslenia.“ Z toho logicky vyplýva úloha poznať najvýznačnejších mysliteľov minulosti a konfrontovať sa s nimi. To je jeden z predpokladov rozvíjania samotnej marxistickej filozofie. Treba sa konkrétne oboznamovať nielen s hlavnými dielami predmarxistických filozofov, ale aj s filozofickými textami „žiakov“ klasikov marxistickej filozofie, a „nestrácať ani kontakt so súčasnou buržoáznou filozofiou“. Je to jedna z nevyhnutných podmienok toho, aby súčasná marxistická filozofia účinnejšie plnila úlohu zložky teoretického základu budovania novej spoločnosti a jej vedomia a zároveň bola odolná voči všetkým ideovým nástrahám (revizionizmus atď.). (Toľko voľne parafrázovaný úvod.)

V závere tejto úvodnej pasáže sa poukazuje na pripravenosť filozofickej redakcie Pravdy, najmä vzhľadom na skúsenosti z prác na *Antológii*, realizovať navrhovaný projekt.³

Pokiaľ ide o skutočný život edície a o riešenie konkrétnych problémov jej vydávania, väčší význam než táto povinná ideologická preambula mali nasledujúce kapitoly *Koncepcie*: po prvé, návrh štruktúry edície, ktorou sa budeme zaoberať v nasledujúcej časti štúdie; po druhé, konkrétne predbežné návrhy autorov a titulov jednotlivých radov, z ktorých sa realizovala približne polovica; a po tretie, niektoré doplnujúce zásady a poznámky. Všimnime si dve z nich: Jednak sa zdôrazňuje, že edícia chce sprístupniť diela

³ Vo filozofickej redakcii Pravdy sa pri redigovaní *Antológie* skutočne sformoval fundovaný kolektív filozofickej redakcie, ktorý mal veľký podiel na úspešnej realizácii *FO*. Viedla ho K. Košková a pracovala v ňom M. Pechová a viaceri mladších redaktoriek a redaktorov.

„venované základným filozofickým otázkam“, jednak sa dodáva: „Keďže *Antológia z diel filozofov* sledovala predovšetkým ontologickú a gnozeologickú líniu... pripravená edícia má za cieľ pokryť aj také otázky filozofie, ako je etika, sociálna filozofia, vedecký ateizmus atď.“ Toto predsavzatie sa splnilo iba sčasti. A ďalej veľmi zaujímavá je zmienka o tom, že v priebehu realizácie predloženého návrhu sa „môže ukázať odôvodnená potreba doplniť ho“. Konkrétne sa hovorí o jednej – dvoch prácach z obdobia renesancie a humanizmu, o výbere zo stredovekej arabskej filozofie (pôsojacej na európske myslenie), ale aj o vydaní „niekoľkých prác prírodovedcov, ktorí podstatne zapôsobili na filozofické myslenie (Kepler, Newton, zborník k súčasnej filozofii fyziky atď.)“.

Obe posledné poznámky jasne signalizujú, že aj edícia FO si vo svojej koncepcii zachovávala silné rezíduum „preklenovacieho“ poslania *Antológie*, že sa neformovala ako napríklad programovo jasne vyhraný rad klasických diel celých dejín filozofie (či určitého ich úseku), a to napriek tomu, že sa *predbežne* počítalo so štvrtstoročím jej vychádzania i s možnými a želiteľnými prolongáciami.

Dodajme ešte, že k inštitucionálnemu formovaniu edície FO patrilo aj vymenovanie jej edičnej rady v zložení: L. Holata, J. Bodnár, J. Cíger, V. Černík, M. Marcelli, J. Martinka, F. Novosád, J. Piaček, R. Šíma, M. Topol'ský, M. Zigo, za filozofickú redakciu V. Biľo, J. Gallo, K. Košková, M. Pechová, E. Urbancová.

1.2 Realizácia edície FO: štruktúra a charakter jednotlivých radov. Predovšetkým treba uviesť, že štruktúra edície FO sa líši od štruktúry *Antológie*. Zatiaľ čo projekt *Antológie* ponúkal Pravde jej ideový otec – akademik Hrušovský zvonku, edícia FO sa bezprostredne začala realizovať na podnet nakladateľstva samotného a v konečnom dôsledku z vôle jeho zriaďovateľa. Vo všeobecnosti bola síce určovaná potrebami slovenskej filozofie, nemohla však nezohľadňovať potreby nakladateľstva. Konkrétne sa to prejavilo najmä v existencii radu C.

Koncepcia vydávania edície FO od počiatku vyslovene počítala s tromi edičnými radmi: A – predmarxistická filozofia, B – súčasná nemarxistická filozofia a C – marxistická filozofia. Perspektívne sa rátalo aj s radom slovenskej (resp. slovenskej a českej) filozofie, ktorý sa však nerealizoval. Náčrt obsahu jednotlivých radov a jeho stručná analýza bude predmetom nasledujúcich podkapitol.

Na tomto mieste bude asi vhodné spomenúť organizáciu vnútorného usporiadania zväzku edície. Bola v podstate prevzatá z *Antológie*. Za zväzok zodpovedal vedecký redaktor, okrem neho na ňom, pochopiteľne, participoval prekladateľ a autor úvodnej štúdie. Takúto organizáciu práce predpokladala aj *Koncepcia*, ktorá okrem toho počítala aj s „bibliografiou, kritickým a poznámkovým aparátom, menným a vecným registrom“, čo sa však dodržiavalo iba čiastočne.⁴

V tejto všeobecnej časti treba ešte spomenúť rozdiel medzi predpokladaným a reálnym postupom editovania FO. Ako sme sa už zmienili, *Koncepcia* počítala s 20 – 25 rokmi vychádzania FO. Skutočný čas bol však 17 rokov. Tým možno vysvetliť, že z plánovaných titulov v každom z radov vyšla približne polovica. (O princípoch výberu titulov

⁴ Edícia mala aj vkusnú jednotnú grafiku so spoločným emblémom FO, pričom jednotlivé rady sa odlišovali spravidla farbou prebalov.

sa zmienime nižšie.) To po prvé. Po druhé, v *Koncepcii* sa píše: „Celá edícia sa začne vydávaním titulov z marxistickej filozofie (1973), bude pokračovať predmarxistickou filozofiou (1974 – 5) a v rokoch 1975 – 6 začne vychádzať aj súčasná marxistická filozofia.“ A na inom mieste sa píše, že „ročne vyjde 3 – 5 titulov.“

Život však mierne modifikoval tieto odhady. Ročne vychádzali 2 – 4 tituly. Príčinou tohto sklzu bol najmä nedostatok prekladateľských a autorských (našich vedeckých) kapacít.

Osobitnú zmienku, ktorou zakončíme tento všeobecný vstup, si zaslúži štart a rozbeh edície. V prvých troch rokoch jej existencie vyšlo iba po jednom zväzku, aj to všetky z radu C (marxistická filozofia). Táto skutočnosť vyplynula zo snahy filozofickej redakcie Pravdy i filozofov o to, aby sa okamžite po schválení *Koncepcie FO* objavili jej prvé zväzky, čím by edícia vstúpila do verejného života a bola menej ohrozená prípadnými negatívnymi náladami či dodatočnými ideologickými výhradami. V tom čase autor tejto štúdie práve dokončil preklad knihy predstaviteľa predstalinkej sovietskej filozofie V. F. Asmusa *Marx a buržoázny historizmus* a ponúkol ho redakcii. Ponuka bola prijatá a uvedené dielo otvorilo v r. 1973 (t. j. už v roku prijatia *Koncepcie*) edíciu *FO*. Tak sa stalo, že *Filozofické odkazy* začali vychádzať už štyri roky pred vydaním posledného zväzku *Antológie*. V nasledujúcom roku vyšiel J. Dietzgen a v roku 1976 výber z A. V. Lunačarského, teda tituly, ktoré by boli editované aj bez *FO*. V tom istom roku vyšli ešte dve knihy žijúcich sovietskych autorov P. V. Koptina (*Dialektika ako logika a teória poznania*) a T. I. Ojzermana (*Problémy filozofie a filozofie dejín*). Tým vznikol pre redakciu určitý čas na prípravu plnohodnotného nástupu edície *FO* v r. 1976 s obsadením všetkých troch plánovaných radov.

2.1 Rad A: Predmarxistická filozofia. Tento rad ponúkal najväčšie a najbezproblémovjšie možnosti vzhľadom na dĺžku historického obdobia, na ktoré sa vzťahoval. Návrh v *Koncepcii* uvádza 36 titulov. V skutočnosti tu vyšiel najväčší počet titulov zo všetkých troch radov, a to dvadsať. Keby sa bol naplnil predpokladaný čas vydávania *FO* (25 rokov), plánovaný počet diel by bol zrejme vyšiel.

Niektoré z vydaných zväzkov neboli v spomínanom návrhu, od vydania iných, ktoré v ňom boli, sa po spresnení kľúča vydávania upustilo, pretože daní autori boli zatiaľ dostatočne zastúpení v *Antológii*, (napr. F. Bacon, D. Hume) alebo vyšli už predtým (napr. Feuerbach, Erazmus, Pascal a i.). Časom by sa však bolo dostalo i na nich.

Venujme teraz pozornosť naozaj vydaným zväzkom. Z uvedenej dvadsiatky najviac titulov bolo z antickej filozofie – 7, ďalej z nemeckej – 5 a z osvietenскеj – 3. Z ostatných 5 zväzkov 3 patria k jadru novovekej filozofie 17. storočia (Descartes, Locke, Spinoza) a jeden je zo začiatkov novovekého myslenia (renesančný Kuzánsky), druhý naopak z jeho záveru (revolučný demokrat Černyševskij). Hoci sa realizovala iba čosi viac ako polovica zamýšľaného programu, vidno tu úsilie naplniť ho. Zároveň možno identifikovať aj prvky improvizácie, vyplývajúcej najmä z charakteru prekladateľského potenciálu.

Z antickej filozofie, ktorej program premyslene vytváral J. Martinka, vedecký redaktor prvých dvoch zväzkov *Antológie* i všetkých „antických“ zväzkov *FO*, ako prvá vyšla Aristotelova *Etika Nikomachova* (1979) v preklade J. Špaňára. Z Aristotelových diel vyšli

ďalej v jednom zväzku v roku 1985 dva „kozmozologické“ spisy *O nebi* a *O vzniku a zániku* v preklade M. Okála. Tretím zväzkom z Aristotela v rámci *FO* bola *Politika*. Vyšla v roku 1988 v preklade J. Špaňára. Platón je v edícii zastúpený iba jedným, ale zato hlavným dialógom *Ústava*. Vyšiel v roku 1980 a prekladateľom bol tiež J. Špaňár.

Týchto päť diel s celkovým rozsahom takmer 1300 strán bežného formátu významne rozširovalo textovú základňu klasického obdobia gréckej antickej filozofie v slovenskom jazyku, najmä keď zoberieme do úvahy, že vyše 700 strán (tentoraz väčšieho formátu) textov Platóna a Aristotela priniesla už *Antológia*. Úvodné štúdie k trom z týchto zväzkov napísal J. Martinka, ku „kozmozologickému“ J. Bodnár.

Druhú podskupinu prekladov z antickej filozofie tvoria tri zväzky, z ktorých každý predstavuje jednu z hlavných škôl helenistickej filozofie. Prvým sú *Zlomky starých stoikov* (výber pripravil a preložil M. Okál, úvodná štúdia J. Martinka, 1983), druhým Epikuros: *O šťastnom živote* (opäť výber a preklad M. Okál, úvodná štúdia J. Martinka, 1989) a napokon tretím je text Sexta Empirika *Základy pyrrhonskej skepsy* (preklad J. Špaňár, úvodná štúdia M. Štefanko, 1984).

Vzhľadom na dobové podmienky nik neočakával, že po antickej filozofii vyjdú v rade A nejaké tituly zo stredovekej filozofie. Napokon, ani jeden nebol ani len výhľadovo uvedený v námetoch obsiahnutých v *Koncepcii*. A tak vyše tisícročnú medzeru medzi Sextom Empirikom a klasikmi 17. storočia „vypĺňa“ útlý zväzok *Učenej nevedomosti* Mikuláša Kuzánskeho. Vyšiel v roku 1974 v preklade A. Valentoviča, za vedeckej redakcie J. Martinku. Úvodnú štúdiu napísal M. Zigo. Hoci ide v podstate o teologický spis, neboli problémy s jeho vydaním. Hlavným argumentom v prospech jeho vydania bol prínos tohto diela do dejín dialektiky.

Jadro klasickej novovekej filozofie je zastúpené takmer reprezentačne. Keďže Descartovu *Rozpravu o metóde* i *Meditácie* sme už v slovenčine mali, vo *FO* vyšli *Princípy filozofie* (1986, preložil J. Špaňár, vedecká redakcia M. Zigo). Úvodnú štúdiu napísal slovenský karteziológ J. Cíger. V tom istom roku (a opäť v preklade J. Špaňára) vychádza aj Spinozova *Etika*. Štúdiu napísal M. Zigo, vedeckým redaktorom bol T. Münz (autor úspešnej monografie o Spinozovi). Tri roky predtým (1983) sa objavil preklad hlavného spisu J. Locka *Rozprava o ľudskom rozume* (preklad J. Letaši, vedecká redakcia a úvodná štúdia J. Piaček).

Časovo na klasikov 17. storočia nadväzuje osvietenická filozofia. Tá je v tom, čo stihlo byť publikované vo *FO*, zastúpená tromi titulmi. Výber z Voltairovho *Filozofického slovníka* vyšiel ako prvá kniha radu A v roku 1976 v preklade V. Svieženej s úvodnou štúdiou M. Zigu. Ďalším je D'Alembertova *Esej o základoch filozofie*, ktorá je vlastne rozšírením jeho slávneho *Úvodu k Encyklopédii*. Vyšla v roku 1981 v preklade A. Vantucha s úvodnou štúdiou M. Zigu. O tri roky neskôr vyšli Diderotove *Filozofické dialógy a state*. Výber usporiadal a úvodnú štúdiu napísal M. Zigo, preložil A. Vantuch, rok vydania 1984. Aj tu sa rátalo s ďalšími autormi (Montesquieu, Rousseau a i.). Väčšina filozofických tém francúzskych osvietencov je však v týchto troch zväzkoch zachytená, pravdaže, keď k nim pridáme aspoň texty z *Antológie* a povedzme aj Montesquieove *Perzské listy* (ktorých preklad vyšiel v r. 1968 vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ).

Mimoriadnym prekladateľským výkonom prispel do *FO* T. Münz. Začalo sa to prekladom Kantovej *Kritiky čistého rozumu*, ktorý vyšiel v roku 1979 s úvodnou štúdiou M. Sobotku a vo vedeckej redakcii F. Novosáda. Poznamenajme, že T. Münz pár rokov predtým už preložil do *Antológie* Kantove *Prolegomeny* a ešte predtým viaceré diela L. Feuerbacha. Po preklade Kantovej *Kritiky čistého rozumu* sa vo *FO* stretávame ešte s jeho dvoma veľkými počinmi. Je to preklad Fichteho prác pod názvom *Výber z diela* (1981, úvodná štúdia a vedecká redakcia M. Marcelli) a Hegelovho spisu *Logika ako veda I. a II.*, jediného titulu, ktorý vo *FO* vyšiel v dvoch zväzkoch (oba vyšli v roku 1985, úvodná štúdia V. Filkorn, vedecká redakcia M. Marcelli). Ako vidno, nemecká klasická filozofia je vo *FO* vďaka T. Münzovi zastúpená reprezentačne. Pokiaľ ide o absenciu niektorého zo Schellingových diel, jej príčinou je zrejme i to, že výber z jeho diela vyšiel v roku 1977 v Prahe a okrem toho mu primeranú pozornosť venovala aj *Antológia*.

Na podnet F. Novosáda z nemeckej filozofie vyšiel aj preklad výberu z Goetheho prác pod názvom *O prírode a umení* (1981, preklad M. Žitný, úvodná štúdia a vedecká redakcia F. Novosád). Tento zväzok predstavuje príjemné a osožné osvieženie vo vzťahu k príliš systémovému prístupu vyššie uvedených básnikových súčasníkov.

Nepochybne osamotene vyzerá v tomto rade Černyševského práca *Antropologický princíp vo filozofii*, ktorá vyšla v roku 1988. V *Koncepcii* patril medzi viacero titulov z ruskej filozofie 19. storočia, ktoré však boli odsunuté, pretože tiež nie tak dávno vyšli v slovenčine alebo v češtine.

Na koniec sme si nechali dielo, ktoré bolo treba uviesť už vyššie. Ide o Kantovu *Kritiku praktického rozumu* (1990, preklad a úvodná štúdia T. Münz, vedecká redakcia F. Novosád). Je to totiž posledný zväzok nielen radu A, ale aj celých *FO*. Vydal ho už transformovaný nástupca Pravdy – nakladateľstvo Spektrum v novej grafickej úprave, ale predsa len s modifikovaným emblémom *FO*. To, že naša edícia zhodou okolností privítala „zamatovú revolúciu“ práve týmto dielom, je symbolické prinajmenšom dvojnásobne: Objavilo sa so znovuzrozením občianskej spoločnosti, o ktorú sa Kant usiloval, ale zároveň aj s nespočetnými prípadmi chamtivosti a prospechárstva, ktoré vo svojej etike principiálne odsudzoval.

2.2 Rad B: Súčasná nemarxistická filozofia. Bol to rad, s vydávaním ktorého sa spájala najväčšia neistota a zároveň aj opatrnosť a ideologické ohľady. A to napriek tomu, že v *Koncepcii*, ktorá v tejto oblasti obsahovala až tridsať položiek, sa výhľadovo počítalo aj s textami Nietzscheho, Heideggera či Teilharda de Chardina.

Skôr, ako sa konkrétne začneme zaoberať jednotlivými zväzkami tohto radu, treba sa zmieniť aj o čoraz väčšom počte nových mien filozofov participujúcich na *FO*. Išlo vlastne o imponujúci nástup novej generácie. K spoluvorcom *Antológie* (J. Martinka, L. Holata, J. Bodnár, T. Münz, M. Zigo) pribudli – ako si už čitateľ isto všimol v súvislosti s radom A – ich mladší kolegovia: M. Marcelli, F. Novosád, J. Piaček a neskôr i K. Korená, L. Kiczko a ďalší. Vniesli veľa nových pohľadov do koncipovania edície a najmä intenzívne sa na nej podieľali. Tematická pestrosť inšpirovala k spolupráci aj ďalších autorov, z ktorých považujeme za potrebné osobitne vyzdvihnúť J. Suchého a J. Cígera.

Obráťme teraz pozornosť na editovanie radu B. Ako prvý zväzok tohto radu vyšla práca N. Hartmana *Nové cesty ontológie* (1976, preklad F. Novosád, úvodná štúdia

J. Netopílík, vedecký redaktor J. Martinka). Text je z hľadiska vtedajších kritérií ideologicky vcelku „nedráždivý“, nevelmi rozsiahly a dobre využiteľný na výklad ontologickej problematiky. Českého autora úvodnej štúdie vydavateľ zvolil pre jeho nespochybniteľnú marxisticko-leninskú orientáciu (to isté platí aj o preklade Wittgensteina – pozri nižšie).

Ďalším zväzkom bola *Esej o človeku* E. Cassirera. Vyšla v roku 1977 v preklade J. Piačeka s úvodnou štúdiou a vo vedeckej redakcii F. Novosáda. Keďže išlo o dielo autora „filozofie symbolických foriem“ a zároveň dielo s antropologickou tematikou, vyvolalo pozornosť aj mimo filozofickej obce, najmä v radoch umeleckej inteligencie, a nepriamo upozornilo na spojitosť FO s *Antológiou*.

V tom istom roku (1977) vyšiel aj preklad knihy švajčiarskeho psychológa J. Piageta, *Múdrosť a ilúzie filozofie* (preklad M. Marcelli, úvodná štúdia a vedecká redakcia M. Zigo). Tento zväzok možno chápať ako presvedčivý príspevok k likvidácii akýchkoľvek sklonov k dogmatickému chápaniu filozofie a jej nadradovaniu nad konkrétne vedy.

O dva roky neskôr v roku 1979 sa objavilo druhé najvýznamnejšie dielo L. Wittgensteina *Filozofické skúmania*, ktoré spolu s *Logicko-filozofickým traktátom*, publikovaným takmer in extenso v 9. zväzku *Antologie*, predstavuje základ pre neľahkú orientáciu v jeho filozofii. Preložil ho F. Novosád, úvod (v rozsahu 10 strán) napísal V. Ruml, vedeckú redakciu mal J. Martinka. Tento zväzok bol veľkou udalosťou na Slovensku i v Čechách.

V ďalšom roku FO načreli hlbšie do minulosti. Vyšiel totiž výber z diela hlavného predstaviteľa nemeckej „filozofie života“ W. Diltheya, ktorý pôsobil na rozmedzí 19. a 20. storočia. Výber vyšiel pod názvom *Život a dejinné vedomie* (1980, preklad M. Žitný, úvodná štúdia J. Suchý, vedecká redakcia F. Novosád). Vydanie tohto diela vyplnilo citeľnú medzeru v poznávaní základu „filozofie života“, v 60. rokoch takej populárnej. Vďaka za iniciovanie a redigovanie zväzku patrí F. Novosádovi. Keď sme už pri tom, narušíme trochu chronografiu vydávania a preskočíme do roku 1983, keď rovnako na Novosádov podnet vyšiel výber z diela Maxa Webera pod názvom *K metodológii sociálnych vied* (1983, preklad L. Kiczko, úvodná štúdia a vedecká redakcia F. Novosád). Sprístupnenie Weberových myšlienok a koncepcií, o ktorých približne v tom istom čase písal F. Novosád aj monograficky, súzvučalo so záujmom o tohto autora nielen u filozofov, ale najmä u sociológov, politológov a v celej oblasti humanistiky.

Medzitým vyšli zhodou okolností v jednom roku dva tituly venované filozofii vedy. Časovo prvé bolo dielo G. Bachelarda *Nový duch vedy* (1981, preklad K. Korená, úvodná štúdia a vedecká redakcia M. Zigo), pokus tohto francúzskeho neoracionalistu o svojské dialektické chápanie modernej prírodovedy. Jeho súčasťou bolo aj zdôrazňovanie diskontinuity (ruptúr) vo vývine vedeckého poznania, čo ho spája s neskorším a výraznejším predstaviteľom tejto myšlienky, americkým filozofom T. S. Kuhnom. Jeho dnes už klasické dielo *Štruktúra vedeckých revolúcií* (1981, preklad L. Valentová – Hábová, úvodná štúdia J. Viceník, vedecká redakcia J. Martinka), vychádzajúci z revidovaného a rozšíreného 2. vydania, vyšlo na Slovensku prakticky desať rokov po 1. vydaní knihy v USA.

Ešte väčší ohlas a citovanosť ako toto Kuhново dielo dosiahol jeden zo základných spisov M. Foucaulta *Slová a veci. Archeológia humanitných vied* (1985, preklad M. Marcelli – M. Marcelliová, úvodná štúdia M. Marcelli, vedecká redakcia J. Martinka).

V roku 1989 vyšiel posledný, desiaty zväzok z radu B, podávajúci osobitný variant (organizmickej) filozofie vedy a systematickej filozofie A. N. Whiteheada *Veda a moder-*

ný svet (preklad a úvodná štúdia J. Bodnár, vedecká redakcia M. Oravcová).

Rad B *Filozofických odkazov* bol v tých časoch nepochybne jedným z najvýznamnejších fenoménov edičnej politiky na Slovensku (i v ČSSR) v oblasti vydávania filozofickej literatúry. Sama možnosť jeho existencie bola (a ostáva) ťažko vysvetliteľná. Bol však regulárnou zložkou tejto edície a pokiaľ je nám známe, tento jeho status nebol za celý čas vážne spochybnený. Mohli si ľudia okolo FO dovoliť viac, ako si dovolili? Či sa dalo urobiť viac, ako sa urobilo? Dnes sú všetky podobné otázky nezmyselné.

Dôležité je to, že publikované práce umožňovali udržiavať aspoň minimálny kontakt s novými tendenciami v západnom nemarxistickom myslení, taký potrebný pre rozvoj našej filozofie, či už chcela byť marxistická, alebo nie.

O tom, že editori radu B mienili pokračovať v tomto trende aj v rokoch 1990 – 1995, svedčí predbežný návrh titulov. Uvádza sa tu výber z anglickej analytickej filozofie a ďalej Heidegger: *Bytie a čas*, K. R. Popper: *Objektívne poznanie*, ako aj – bez špecifikácie – diela autorov ako Gadamer, Lévi-Strauss či Nietzsche.

Väčšina z toho, ba oveľa viac, sa síce realizovalo, ale už na inej pôde a v iných podmienkach; a skôr v Čechách ako na Slovensku.

2.3 Rad C: Marxistická filozofia. Z hľadiska vydavateľa edície FO, ako v prvom rade nakladateľstva politickej literatúry, bola existencia tohto radu *conditio sine qua non*. Táto zásada sa po celý čas plne rešpektovala. A tak počas sedemnástich rokov vydávania FO v Pravde vyšlo v rade C 16 titulov, iba o štyri menej ako v rade A. Bola to reakcia na politickú, nie na spoločenskú objednávku. Edičná rada sa usilovala do tohto radu navrhovať tituly teoreticky alebo aspoň dokumentárne hodnotné (najmä pokiaľ išlo o vývin „ortodoxného“ prúdu marxisticko-leninskej filozofie).

Jedna vec bola totiž jasná od začiatku: V edícii nemôže vyjsť nijaký tzv. „revizionistický“ titul zo staršej ani novej marxistickej filozofie (napr. Kautský, Korsch, Lukács, Kołakowski, predstaviteľ Praxisu, a podobne, ani text z oblasti tzv. „západného marxizmu“, napr. autor frankfurtskej školy). Bolo zrejmé, že zásoba hodnotných textov sa za týchto obmedzení musí čoskoro vyčerpať. A tak na zasadnutí edičnej rady FO v marci 1983 odzneli návrhy (nie veľmi podnetné), ako túto situáciu riešiť. Spolu s nimi sa objavili aj kontraproduktívne návrhy: neuverejňovať vo FO texty žijúcich autorov.

Tento krátky pohľad do zákulisia prípravy návrhov titulov naznačuje občasné ťažkosti, s ktorými sa táto činnosť takpovediac od prvého kroku stretávala. Keď sme už pri tom, niektorí členovia edičnej rady na uvedenom zasadnutí využili skutočnosť, že edícia v tom roku mala za sebou práve desať rokov vydávania, a iniciovali vytvorenie komisií „na prehodnotenie doterajších výsledkov a spresnenie koncepčných zámerov na ďalšie obdobie“. Výsledky práce týchto komisií, ak vôbec nejaké boli, nie sú známe.

Vráťme sa však k prehľadu autorov, ktorých diela zaplnili rad C. Ako sme už uviedli, práve tento rad počas prvých troch rokov saturoval potreby vznikajúcej edície FO. Vykrýval „hluché“ obdobie, počas ktorého sa pripravovali prvé zväzky ďalších dvoch radov FO. Do konca sedemdesiatych rokov vyšli potom už len dva zväzky radu C. V roku 1977 to bola kniha G. Politzera *Filozofia a mýty* a o rok neskôr výber z prác F. Mehringa.

V druhom decéniu sa už rytmus vydávania radu C stabilizoval: približne čo rok, to kniha. V r. 1981 to bol „hegelovský“ spis gruzínskeho filozofa K. S. Bakradzeho *Systém a metóda Hegelovej filozofie*, v r. 1982 dielo filozofujúceho psychológa H. Wallona *Od činu k mysli*; ten sa vedecky pohyboval v blízkosti J. Piageta a ďalších predstaviteľov psychológie dieťaťa. V r. 1984 vychádza rozsiahly výber z G. V. Plechanova, o rok výber z diela novátorského filozofa dialektiky E. V. Iljenkova. V ďalšom roku cenný príspevok k dejinám preddogmatického sovietskeho marxizmu, práca Bachtina (Vološinova) pod názvom *Marxizmus, freudizmus, filozofia jazyka*. V r. 1987 prinášajú FO výber z diela P. Lafarga a v ďalšom roku dlho očakávaný rozsiahly výber z prác A. Gramsciho. Marxistický rad ukončuje v roku 1989 výber z prác málo známeho predstalinského teoretika a filozofa práva J. B. Pašukanisa pod názvom *Všobecná teória práva a marxizmus*.

Kvôli úspore miesta sme pri žiadnom zo zväzkov radu C neuvádzali autorov úvodných štúdií. Tu ich aspoň vymenujeme s uvedením počtu štúdií: J. Cíger (2), V. Černík (2), E. Hanisko (1), L. Hanzel (3), L. Holata (3), M. Marcelli (1), F. Novosád (1), J. Suchý (2), M. Topol'ský (1).

Bolo zrejmé, že rad C (najmä niektoré jeho tituly) osloví najmenej čitateľov. Edičná rada sa však usilovala dosiahnuť, aby sa v ňom odzrkadlila určitá vnútorná diferencovanosť aj úzko chápanej „ortodoxnej“ marxistickej filozofie, a to nielen na vývinovej osi, ale aj v teoretickom ohľade. Okrem textov venovaných polemike marxistov s ich odporcami vo sfére filozofie, ideológie a politiky priniesol rad C aj viacero málo známych, až neznámych prác venovaných filozofickým aspektom rôznych disciplín. Ide o tematicky široký okruh problematiky od dejín filozofie (vrátane monografie o Hegelovi) cez problémy religionistiky, politológie, metodológie historických vied („historizmus“), psychológie, psychoanalýzy, jazykovedy, literárnej vedy až po právo a právne vedy. Ostáva dúfať, že aj z tohto dôvodu ani rad C nebol a nie je stratenou príležitosťou.

3. Význam edície *Filozofické odkazy v kontexte našej kultúry a filozofie*. Tento príspevok má predovšetkým faktografický a informatívny charakter, a je preto deskriptívny viac, než by si autor želal. Ale štyridsaťšesť titulov nemožno na takomto priestore rozoberať analyticky. Predsa však aj tento súborný pohľad na edíciu FO si vyžaduje aspoň pokus o niektoré rámcové hodnotenia a závery.

Predovšetkým treba konštatovať, že edícia FO (s prihliadnutím na *Antológiu*, s ktorou je súpodstatná) splnila očakávaný zámer: Dosiahol sa kvalitatívny posun v dotovaní slovenskej verejnosti filozofickou literatúrou čo do množstva i tematického záberu, a to v priebehu štvrt'storočia. Tento výkon dvoch-troch desiatok slovenských filozofov a prekladateľov, grupujúcich sa z troch generácií, bol významným príspevkom k rozvoju našej duchovnej kultúry, a to tak priamymi prínosmi, ako aj latentnými „ďalekonosnými“ inšpiráciami.⁵

⁵ Kvôli objektívnosti treba dodať, že na tomto obohatení slovenského fondu prekladovej filozofickej literatúry participovali aj ďalšie vydavateľstvá: Vydavateľstvo SAV najmä editovaním prekladov základných diel klasikov zo začiatku novovekej vedy, úzko súvisiacich s filozofiou (G. Galilei, M. Kopernik, I. Newton), ale napr. Aj výber z H. Helmholtza a i.; ďalej vydavateľstvo Tatran prekladmi viacerých diel na rozhraní historiografie a filozofie (Voltaire, Burke), ale aj ďalších, Slovenský spisovateľ

Nejedného slovenského i českého čitateľa však asi potešil už sám fakt, že zásluhou oboch projektov sa približne raz za polroka objavila knižka, ktorá rýdzosťou klasického či „neobohratosťou“ nového filozofického prístupu oživila knižný trh.

K všeobecno-kultúrnemu prínosu oboch projektov patrí aj mnohoročné využívanie viacerých zväzkov na pedagogické účely na stredných, a najmä na vysokých školách. Slúžia dodnes ako podklad na textových seminároch, pri seminárnych prácach atď. S tým úzko súvisí aj ich vklad do formovania slovenskej filozofickej terminológie, a to aj v zmysle tezauru jej – zatiaľ len očakávaného – systematického odborného spracovania.

Pokiaľ ide o význam edície FO pre tých, ktorým bola predovšetkým určená, t. j. pre slovenskú filozofickú obec, môžeme azda na základe spoločnej skúsenosti vysloviť názor, že spočíval hlavne v podpore úsilia o tvorivé myslenie.

Už pre skupinku filozofov, ktorá sa podieľala na pripravách FO a na editovaní prvých zväzkov bola táto práca akýmsi „náhradným riešením“, možnosťou robiť niečo zmysluplné v čase, keď normalizačné snahy neodogmatizmu smerovali k umŕtveniu myšlienkového pohybu 60. rokov. S postupom času a s rozširovaním repertoáru sa diskusie o výbere jednotlivých diel do príslušných radov stávali neraz akýmisi neformálnymi seminármi a školou tvorivého (a tiež taktického) myslenia.

Podnetnosť edície FO, a najmä niektorých jej zväzkov, sa v širšej filozofickej obci začala prejavovať v druhej polovici 70. rokov, keď začali vychádzať aj zväzky radu A a B. Už svojou existenciou podporovali želanie vrátiť sa od „ideologického boja“ k **filozofickému diskurzu** a nahradiť ilúziu o „jedine vedeckej“ filozofii uznaním potreby filozofického pluralizmu. Zatiaľ čo knihy radu A demonštrovali pluralitu filozofických koncepcií v čase, desať zväzkov radu B ju predstavovalo na horizontále, v relatívnej „súčasnosti“ necelého storočia. A pokiaľ ide o rozdiel medzi filozofickým diskurzom a ideologickými stretmi, ich možným prelínaním sa, zamieňaním a pod., bohatstvo foriem týchto javov poskytujú texty radu C. Sú tu zastúpené rozličné podoby a varianty týchto situácií...

K prvoradým ambíciám edície FO nepochybne patrilo aj úsilie podnecovať tvorivú aktivitu členov vtedajšej filozofickej obce. Sama pre ňu bezprostredne vytvárala priestor zadávaním úvodných štúdií ku každému zväzku. V *Koncepcii edície FO* sa od štúdie očakávalo, „že zhodnotí prínos daného filozofa pre rozvoj filozofického myslenia, ako aj jeho zástoj v ideologických zápasoch ľudstva“. Toto prirodzené očakávanie úvodu takmer bez výnimky splnili, pričom sa v absolútnej väčšine z nich uskutočnil posun od ideologického prístupu k filozofickému diskurzu.⁶ Aj v tomto ohľade mohli byť mnohé zväzky FO pre dobového čitateľa inštruktívne. Spätné pozorné prelistovanie týchto štúdií, predstavujúcich okolo 1200 strán textu, nás vedie k týmto základným zisteniam: 1. Majú prevažne akademický charakter obsahom i dikciou a prípadná poplatnosť dobovým požiadavkám sa (v niektorých z nich) prejavuje zvyčajne iba v úvodných, resp. záverečných pasážach.

(Bergson, Erazmus, Bachelard a i.), ale tiež Smena a možno i ďalšie. Treba poznamenať, že licenciu na vydávanie filozofickej literatúry v tom čase mala len Pravda a Vydavateľstvo SAV.

⁶ Z úvodných štúdií, v ktorých k takémuto posunu došlo len čiastočne, uvediem úvod k prekladom Ojzermana, Kopnina, ale aj Wittgensteina.

2. Možno na ne vzťahnúť všetko z tých pozitívnych hodnotení, ktoré A. Kopčok vyslovil v súvislosti s úvodnými štúdiami k jednotlivým zväzkom *Antológie* (pozri [2], s. 350 – 1).

3. Predsa sa však od nich odlišujú dvoma aspektmi, ktoré sú výrazom vzdľaťovania sa našej filozofie od dogmatických vulgarizácií päťdesiatych rokov: a) ak A. Kopčok oceňuje na úvodoch k zväzkom *Antológie* to, že neakceptujú žiadnu z požiadaviek dogmatickej („ždanovovskej“) metodológie dejín filozofie, v úvodoch k zväzkom *FO* je tento problém (až na pár výnimiek) už irelevantný; b) vo všeobecnosti tieto štúdie svojou úrovňou prevyšujú úvodné state k zväzkom *Antológie* tým, že sú analytickejšie a smerujú viac do hĺbky. Vyplýva to z povahy vecí: Ak v úvodoch k zväzkom *Antológie* išlo o určitý globalizujúci pohľad na relatívne dlhé obdobie vývinu filozofie alebo o súhrnnú charakteristiku myšlienkovovo odlišných prúdov pôsobiach v rovnakom období (napr. novoveký empirizmus, novoveký racionalizmus či scientizmus 20. storočia verzus antropologizmus toho istého obdobia), štúdie k zväzkom *FO* sa už usilujú priblížiť ku konkrétnemu dielu v kontexte myslenia konkrétneho mysliteľa. A to si vyžaduje špeciálne znalosti o autorovi i o jeho myslení a schopnosť charakterizovať ich rozborom niektorých vybraných problémov. Väčšina úvodných štúdií k zväzkom *Filozofických odkazov* tieto podmienky splňa. Prináša dobové, ale aj trvalo platné poznatky, názory či podnety. Ako príklad uveďme štúdiu k Weberovi s náčrtom jeho chápania hodnôt, pokus o výklad pojmu života u Diltheya (v príslušnej štúdii) alebo štúdiu o Foucaultovi s komparáciou jeho názorov na dejiny s názormi Marxovými. Dobovej problematiky sa týka napríklad zasvätený prístup k vtedy stále sa vynárajúcej otázke vzťahu logiky a dialektiky v štúdiu o Bakradzem a Iljenkovovi. A v príkladoch by sa dalo pokračovať...

O tom, že texty edície *FO* už roky slúžia potrebám tvorivej aktivity celej filozofickej komunity (a možno ju sčasti aj podnecujú), svedčia stovky citácií v časopiseckých i knižných publikáciách jej príslušníkov (nehovoriac o rôznych kvalifikačných prácach až po doktorandské dizertácie).

Záver. Všetky uvedené úvahy o dosahoch edície *FO* (a *Antológie*) na slovenskú filozofickú obec v 60. – 80. rokoch minulého storočia možno, pokiaľ ide o to podstatné, nahradiť jednoduchou otázkou: Ako by vyzerala slovenská filozofia daného obdobia bez realizácie týchto dvoch veľkých projektov? Jej obraz by bol oveľa chudobnejší a fádnejší.

Po náhlom zániku *Filozofických odkazov* v dôsledku významných spoločenských zmien na rozhraní 80. – 90. rokov vydávanie prekladovej filozofickej literatúry pokračuje. Pokiaľ však ide o preklady diel z minulosti filozofie, v koncepcionosti ich výberu nás ďaleko predstihli českí kolegovia. Nedávno ohlásená iniciatíva vydavateľstva Kalligram je však príslubom zmeny aj v tomto smere.

LITERATÚRA

- [1] HRUŠOVSKÝ, I. : Predhovor. In: *Predsokratici a Platón. Antológia z diel filozofov*, zv. I. Bratislava: Nakladateľstvo EPOCH 1970.
- [2] KOPČOK, A.: Metodologické diskusie a spory v slovenskej historiografii 50-tych a 60-tych rokov. In: *Na pomedzí filozofie a politiky*. Bratislava: FÚ SAV 2007.
- [3] ZIGO, M.: Antológia z diel filozofov ako indikátor diania v slovenskej filozofii šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov. In: *Človek – príroda – spoločnosť*. Zborník. Trnava – Brno: Masarykova univerzita 2005.
- [4] ZIGO, M.: Nietzsche in der Slowakei. In: *Misunderstanding 68/69*, Bd. 2. Berlin: Metropol Verlag 2008, s. 308 – 313.
- [5] ZIGO, M.: Miesto *Antologie* vo vývinových súvislostiach slovenskej filozofie. In: *Filozofia*, roč. 63, 2008, č. 10.
- [6] ZIGO, M.: Filozofické odkazy: nové podnety, širšie obzory. In: *Filozofia a slovenské myšlienkové dedičstvo...* (zborník). Bratislava 2008.

Príspevok vznikol v rámci grantového projektu VEGA č. 2/7156 /27.

prof. PhDr. Milan Zigo, Csc.
Katedra filozofie FF UCM
Nám. J. Herdu 2
917 01 Trnava
SR